

RAFA GIL

Després de la forma

El passat dia 22 de desembre, l'IVAM obria les seues portes a una exposició retrospectiva de José Maria Yturralde (Conca, 1942). Un total de 50 obres recuperen els més de trenta anys de reflexió plàstica centrats en conceptes com l'espai, el temps, els límits i el buit.

Dalt, José Maria Yturralde en la inauguració de l'exposició. A sota, 'Preludi', 1991. En aquesta peça Yturralde busca la dissolució de la forma geomètrica.

Sota el títol senzill "José María Yturralde", l'Institut Valencià d'Art Modern (IVAM) presenta l'obra d'aquest artista que va nàixer a Conca ara fa 57 anys, que va passar pels jesuïtes navarresos i que va estudiar Belles Arts a València, on actualment manté la seua residència, després de viure una temporada a Massachusetts. La mostra, comissariada pel director del museu valencià Juan Manuel Bonet i el crític i amic Daniel Giral-Miracle, estarà oberta fins el 27 de febrer i es compon d'una cinquantena de peces que rescaten les inquietuds plàstiques del pintor, que busca sentir científicament i poèticament la presència de l'espai, com a concepte i com a realitat. L'espai, i també l'infinit, el temps, el buit i la resposta humana en forma d'inquietud, de sorpresa o de misteri són alguns dels eixos motors de l'obra d'Yturralde, fidels a la seua carrera artística.

Tot i això, Yturralde ha pogut plasmar-ho de manera heterogènia, a través de diverses expres-

sions, allunyades les unes de les altres i, per què no, complementàries en el conjunt de la seua obra. En els seus inicis, molt lligats al naixement del Museo de Arte Abstracto de Conca a mitjan anys 60, practicà l'abstracció geomètritzant, però també s'introduí en una vessant més informalista, simpatitzà amb els constructivistes russos i els espacialistes italians, a més d'amarar-se d'una certa influència de l'èpies.

Però allò que més sorprèn de José María Yturralde és que ha passat una bona part de la seua vida treballant en la frontera en-

tre l'art i la ciència. A finals dels anys 60, interessat per la tecnologia, va participar en uns seminaris organitzats pel Centre de Càlcul de la Universidad Complutense de Madrid on, a partir d'aquell moment, aplica a l'art recursos tecnològics. En una certa manera, Yturralde s'avançava a l'ús actual, més o menys habitual, que l'art fa de l'ordinador, realitzant les primeres creacions artístic-tecnològiques i desenvolupant arquitectures geomètriques i constructives d'ordre complex. Es tractava de les anomenades *Figures impossibles*, el

ARXIU / IVAM

resultat d'una exploració artística entorn de l'espai, el temps i el buit. Unes figures, d'altra banda, que deixaven entreveure, sota l'aparent fredor, el batec d'una poètica i la densitat transcendent de l'obra.

Cap al 1975, la seua actitud unitarista, que lligava l'art a la ciència, entès com un laboratori experimental, el porta a traslladar-se a Massachusetts, per investigar

i exercir com a professor en el Center for Advanced Visual Studies del MIT (Massachusetts Institute of Technology). Quan, posteriorment, inicia estudis sobre estructures volants, amb creacions dutes a la pràctica, el seu art depassa aleshores el pla pictòric, busca el volum i assoleix dimensió espacial: l'art flota en l'espai, el modela, però sobretot en dóna compte, el fa visible. I aquelles estructures esdevenen, sense voler-ho, testimonis de l'existència d'aquest espai, però també del buit com a negatiu de la matèria en suspensió.

Un pas endavant. Progressivament i sense ruptures, les obres geomètriques d'Yturralde deriven cap a la dissolució de les formes. És el final de la dècada dels 80, quan, tot coincidint amb el retorn al pla pictòric, aflora una poètica del color i de variacions formals. Ell mateix ho expressa en el seu *Diari entorn d'una exposició* redactat entre el 1998 i el 1999, durant el període de preparació de la mostra que presenta ara l'IVAM: "Cada vegada estic més prop de dissoldre la forma i ara ha de ser el color. El color ha de somiar-se, com una inexistent dona ideal."

L'expressió d'Yturralde abandona aleshores la fredor del perímetre dur de les estructures geomètriques; se suavitza i deriva cap a una poètica transcendent on l'energia del color adopta un paper simfònic. Les primeres teles no deixen de traspasar una tensió compresa en la seua essència. Sobre espais de color uniforme, la presència d'un detall (l'extrem d'un quadrat) de color diferent carrega el quadre de misteri, si més no, suscita inquietud en l'espectador. Progressivament, però, els diferents elements adopten una càrrega simbòlica: si el color es "musicalitza", es carrega d'allò que entenem per poètica, la forma geomètrica, representada pel quadrat, es deixa absorbir per l'espai cromàtic, com si es tractara d'una erosió mineral.

Són les variacions, enteses per Yturralde des de la més pura mu-

sicalitat; són, al capdavant, les últimes sèries que configuren l'etapa actual del seu art. Efectivament, en els *Preludis*, *Interludis* i actualment, els *Postludis*, Yturralde transmuta l'espai geomètric en un espai de l'emoció, on es percep una harmonia inquietant, una recerca de l'equilibri, entre el silenci i la tensió; on la gamma cromàtica progressa cap a la uniformació. Yturralde busca "reduir tota la gamma cromàtica, però tots els matisos han de ser-hi." Són preludis, interludis i postludis musicals, vibracions plàstiques poc sonores expressades des de l'energia del color on Yturralde busca depassar el límit i assolir el buit. "Considerar la idea del *limes* (límit) —escriu ell mateix en el seu *Diari entorn d'una exposició*— com quelcom fluit, en moviment, carregat d'inestabilitat". Yturralde se situa en una frontera emotiva, varia-

ble, allà on es dissolen les formes més elementals definitòries d'un recinte (un espai clos): el quadrat. A la fi, la seua obra supera l'espai estricte del marc, la tela o el bastidor, per acabar fonent-se amb el mur i, per extensió, l'espai. Després dels postludis, la vibració pictòrica d'Yturralde buscarà, possiblement, en la seua trajectòria descendent, el silenci. Aquella desaparició de la tensió en el pla central del quadre, aquella homogeneïtat harmònica de caràcter rothkià que oculta, a primera vista, una tensió en els límits de l'obra, en la confluència d'aquesta amb l'espai. La pintura actual d'Yturralde és un forat negre, una finestra sense marc on es forgen xarxes de relacions antagòniques: l'espai i el buit, el temps i el no-temps, el silenci i la vibració.

'Lleugeresa del blau', 1999. L'obra actual de Yturralde tendeix als quadres monocroms, tot i que el quadre conserva una atenció en els seus límits.

Eliseu T. Climent